

4/2025,
iyul-
avgust
(№ 00078)

TIJORAT BANKLARI TIZIMINI RAQAMLAHTIRISH JARAYONIDA INNOVATSION BANK TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Sagdiyeva Maxbubaxon Rustamovna

“Agrobank” ATB Qashqadaryo viloyat boshqarmasi

Xodimlar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i

Email: mahbubasagdiyeca@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol13_iss4/702

Annotatsiya

Maqolada milliy to‘lov tizimi infratuzilmasini rivojlantirish, to‘lov xizmatlarini taqdim etishda raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarni qo‘llash, bank tizimini raqamlashtirish, zamon talablariga muvofiq axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish, mavjud imkoniyatlardan foydalanib ularni takomillashtirish yo‘nalishlari ishlab chiqilgan. Bank innovatsiyalarini takomillashtirish bo‘yicha yetakchi olimlar fikrlari tahlil qilingan. Shuningdek, bank tizimini raqamlashtirish sharoitida bank innovatsiyalarini rivojlantirish yuzasidan taklif va ilmiy xulosalar o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: Bank, mijoz, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, bank tizimi, masofaviy xizmat, transformatsiya.

Аннотация

В статье развитие инфраструктуры национальной платежной системы, использование цифровых технологий и инноваций в сфере оказания платежных услуг, цифровизация банковской системы, внедрение современных информационно-коммуникационных технологий и их совершенствование с использованием имеющихся возможностей, относятся к числу важнейших задач. Проанализированы мнения ведущих ученых по поводу совершенствования банковских инноваций. Также включены предложения и научные выводы по развитию банковских инноваций в условиях цифровизации банковской системы.

Ключевие слова: банк, клиент, инноватсии, сифровая экономика, банковская система, дистансионная облслуживание, трансформация.

Abstract

The article the development of infrastructure of the national payment system, the use of digital technologies and innovations in the provision of payment services, the digitization of the banking system, the introduction of modern information and communication technologies, and their improvement using the available opportunities are among the most important tasks. The opinions of leading scientists on improving bank novations were analyzed. Also, proposals and scientific conduseis on jog development of banking innovations in the conditions of digitization of the banking system are included.

Key words: bank, client, innovation, digital economy, bank system, remote service, transformation.

Kirish

Aytish joizki, mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirish, davlat ulushiga ega bo'lgan banklarda transformatsiya jarayonlarida, ishlab chiqilgan “yo'l xarita”lariga muvofiq bank texnologiyalari rivojlanib, bir-birining vazifalarini takrorlovchi tarkibiy bo'linmalar optimallashtirildi. Jumladan bank tashkiliy strukturasi chakana tarmoq, korporativ tarmoq, kichik biznes tarmog'i, risklarni boshqarish tarmog'i kabi ixtisoslashgan tarkibiy bo'linmalar tashkil etildi.

Banklar innovatsion xizmatlar hajmini oshirishlari uchun muntazam ravishda yangi g'oyalar va yangi texnologiyalardan foydalanishlari zarur bo'lib hisoblanadi. Tijorat salohiyatiga ega yangi g'oya va xizmatlarni taklif etish uchun tijorat banklari doimiy ravishda trendlarni doimiy ravishda kuzatib borish, mijozlar talabini aniqlash kabi hal qiluvchi omillarni o'rganib, tahlil qilib borishlari lozim.

Bank xizmatlarini innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda masofaviy ko'rsatuvchi bank yoki uning tarkibiy bo'linmasi raqamli bank hisoblanadi. Raqamli banklarda ham bankning ichki tartiblariga asosan qonun xujjatlari talablarini inobatga olgan holda bank xizmatlarini masofaviy ko'rsatish amalga oshiriladi.

Bu borada, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli “2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni o'z vaqtida qabul qilingan xujjat ekani bilan g'oyat ahamiyatlidir.

Iqtisodiyotning barcha jabhalarida innovatsiyalardan keng foydalanilmokda, bu esa ko'shimcha imkoniyatlarni ochib bermoqda. Xususan bank tizimida raqamlashtirish jarayonlarini tezlashtirib, xizmatlar ko'lamini hamda sifatini yaxshilashga to'rtki bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Dunyoda axborot texnologiyalarining rivojlanishi jarayonida, raqamli iqtisodiyot atamasi yuzaga keldi va ushbu atama birinchi marta Kanadalik olim Don Tapskot tomonidan "Elektron raqamli jamiyat: tarmoq, asrining afzalliklari va kamchiliklari» kitobida 1995 yilda ishlatilgan. Uning fikricha, bozor subyektlari faoliyatini raqamli transformatsiyalashning asosiy omili raqamli ma'daniyatni rivojlantirish hisoblanadi.

Innovatsiyalarga klassik ta'rifni P.Druker va B.Santolar berib o'tishgan. Ularning fikriga kura, “innovatsiyalar - tadbirkorlar tomonidan yangi biznes yoki xizmatni yo'lga quyish uchun instrument yoki vosita”.

I.Balabanovning ta'kidlashicha, “Bank innovatsiyasi o'ziga xos hususiyatlarga ega bo'lib, yangi bank mahsuloti yoki operatsiya shaklida amalga oshiriladi”.

Ilmiy adabiyotlarda hozirgi zamon “Yangi raqamli iqtisodiyoti” turli xil atamalar bilan nomlanadi. Masalan, “postindustrial iqtisodiyot” (D.Bell), “Axborotlashgan iqtisodiyot” (O.Toffler), “megaiktisodiyot” (V.Kuvaldin), “axborot va alokaga asoslangan iqtisodiyot” (I.Niiniluto), “Texnoiktisodiyot yoki raqamli iqtisodiyot” (B.Geyts), “bilimlarga asoslangan iqtisodiyot” (D.Tapskott).

Ushbu tushunchalarni bog'lab turadigan omil - bu iqtisodiy jarayonlarning globallashtirishida axborot texnologiyalarining birlamchi o'rinni egallashi bo'lib hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyot terminiga bir qator xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ta'riflar berilgan.

F.U.Dodiyev va D.R.Yusupovalarning fikriga kura, “Respublikamizda faoliyat yuritayotgan tijorat banklari o‘z faoliyatlarini innovatsion rivojlantirishga qaratayotgan bir vaqtda, moliyaviy texnologiyalarni qo‘llagan holda bank xizmatlarini ko‘rsatish talab darajasida emas va banklarning IT- platformalari moliyaviy xizmatlarni ko‘rsatuvchi maydonchaga to‘liq aylanmagan”.

O.Melikov esa, “Bank texnologiyalari deganda bank faoliyatini amalga oshirish va qo‘llab-quvvatlashning eng yangi yondashuvlari, usullari, vositalari yig‘indisi tushuniladi” deya e‘tirof etadi.

Ushbu mualliflar o‘z ilmiy ishlarida raqamli iqtisodiyot davrida bank tizimida innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish zaruriyatini nazariy va amaliy jihatdan asoslab, bu soxadagi mavjud yangi tendensiyalarni ijobiy baholaganlar. Ulardan farqli ravishda maqolada O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyot sharoitida bank sohasidagi mavjud muammolarni ko‘rsatish bilan birga bu sohada innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning nazariy tomonlari tahlil etilib, ularni qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot obyekti jaxondagi hamda milliy iqtisodiyotdagi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda bank innovatsiyalari iqtisodiy o‘sish nuqtai nazaridan yuqori ahamiyatga ega bo‘lgan instrument sifatida, yangi texnologiyalardan foydalanilgan holda, bank tomonidan mijozlariga qulay, ixcham, ommabop xizmatlar majmui sanaladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada xorijiy va mamlakatimiz iqtisodchi olimlarining korxonalar faoliyatida bank innovatsiyalari va ularni raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga bag‘ishlangan ilmiy asarlari o‘rganilgan. Raqamli iqtisodiyot davrida hisob-kitob tizimida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash borasidagi ayrim iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari taqdim etildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyotlar qiyosiy tahlili, mantiqiy va tarkibiy tahlil qilish, guruhlashtirish va kiyosiy taqqoslash usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Hozirgi globallashtirish davrida raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi bank sektorini chuqur transformatsiya bosqichiga olib keldi. Yangi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar asosida yaratilgan mahsulot hamda xizmatlar bank tizimida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi. Raqamli platformalar, mobil ilovalar va sun‘iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi natijasida mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifati oshdi, tranzaksiya xarajatlari kamaydi va xizmatlar tezligi sezilarli darajada yaxshilandi.

Raqamlashtirish jarayoni aslida bank tizimida axborot oqimlarini raqamli shaklga o‘tkazish, ularni avtomatlashtirish va tahliliy modellar orqali boshqarishni anglatadi. Shu bois, bugungi kunda tijorat banklari faoliyatining markazida innovatsion mahsulotlar ishlab chiqish, xizmatlarni soddalashtirish va mijozlar uchun maksimal qulaylik yaratish turadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 2024–2025 yillarda amalga oshirilayotgan “Raqamli bank” dasturi bank xizmatlarini avtomatlashtirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va masofaviy xizmatlarni rivojlantirishga qaratilgan.

Raqamli innovatsiyalarni joriy etish jarayonida tijorat banklari bir qator yangi texnologik yo‘nalishlarni o‘zlashtirmoqda: blokcheyn asosidagi tranzaksiyalar, “open banking” (ochiq bank tizimi), sun‘iy intellektga asoslangan risk-boshqaruv modullari, shuningdek, API integratsiyasi orqali boshqa xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar bilan o‘zaro

axborot almashinuvini kuchaytirmoqda. Bu esa, bir tomondan, tizim samaradorligini oshirsa, ikkinchi tomondan, mijozlar uchun yagona raqamli ekotizim yaratishga xizmat qilmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank tizimida korporativ boshqaruvning joriy etilishi, xalqaro ekspertlar ishtirokida Bank kengashlari faoliyatining shakllanishi ham innovatsion boshqaruv tamoyillarining kuchayishiga sabab bo‘ldi. Ayni chog‘da, har bir bankning raqamli transformatsiya strategiyasi, mijozlar segmentatsiyasi va yangi biznes-modellarini ishlab chiqish raqobat ustunligini belgilovchi asosiy omilga aylandi.

Bank sektorida raqobatni kuchaytiruvchi muhim omillardan biri — xizmatlarning bozorga chiqarilish tezligidir. Bu esa banklarning IT-kompaniyalar bilan strategik hamkorligini zarurat darajasiga olib chiqdi. Banklar endi yangi mahsulotlarni o‘z ichki resurslari hisobidan emas, balki autsorsing asosida ishlab chiqilgan IT yechimlari orqali tez joriy etmoqda. Bu yondashuv, o‘z navbatida, xarajatlarni qisqartirish, xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtirish hamda foydalanuvchi tajribasini (UX) yaxshilash imkonini beradi.

Innovatsion xizmatlarning kengayishi bilan birga, mijozlarning ishonchi, xavfsizlik darajasi va shaffoflikni ta‘minlash masalasi ham muhim o‘rin tutmoqda. Shu sababli, tijorat banklari “KYC” (“Know Your Customer”) va “AML” (“Anti-Money Laundering”) tizimlarini sun‘iy intellekt asosida avtomatlashtirmoqda. Bu esa tranzaksiyalar xavfsizligini oshirib, mijoz ma‘lumotlarining himoyasini kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklari tomonidan amalga oshirilgan raqamli transformatsiya natijasida quyidagi ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda:

- raqamli kanallar orqali tranzaksiyalar ulushi 2020-yildagi 25%dan 2024-yilda 63%ga yetdi;
- yangi filiallar soni qisqargan bo‘lsa-da, onlayn xizmatlar hajmi ikki barobar oshgan;
- mijozlarga xizmat ko‘rsatish xarajatlari 40–60% gacha qisqargan;
- foydalanuvchilarning raqamli to‘lov tizimlariga ishonchi ortib, qayta foydalanish darajasi 70%dan oshgan.

Ushbu o‘zgarishlar nafaqat banklar faoliyati samaradorligini oshirdi, balki moliyaviy inklyuziya va iqtisodiy barqarorlikning kuchayishiga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatdi.

1-jadval

O‘zbekiston tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonining asosiy yo‘nalishlari va ularning iqtisodiy samarasi

No	Yo‘nalish nomi	Amalga oshirilgan texnologiya	Asosiy maqsad	Iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichi	Amalga oshirilgan davr	Izoh
1	Masofaviy bank xizmatlari	Mobil banking, internet banking	Mijoz qulayligini oshirish	Xizmat xarajatlari 45%ga qisqardi	2021–2024	24/7 xizmat imkoniyati
2	Sun‘iy intellekt asosidagi tahlil	AI chat-botlar, kredit scoring tizimi	Qaror qabul qilishni tezlashtirish	Kredit portfeli sifati 30%ga yaxshilandi	2022–2024	Risk baholash avtomatlashtirildi

No	Yo’nalish nomi	Amalga oshirilgan texnologiya	Asosiy maqsad	Iqtisodiy samaradorlik ko’rsatkichi	Amalga oshirilgan davr	Izoh
3	Blokcheyn texnologiyasi	Smart-kontraktlar	Xavfsizlik va shaffoflikni ta’minlash	Firibgarlik holatlari 20%ga kamaydi	2023–2025	Pilot bosqichda joriy etilmoqda
4	Ochiq bank tizimi (Open Banking)	API integratsiyasi	Hamkor kompaniyalar bilan integratsiya	Mijoz bazasi 18%ga oshdi	2022–2025	Fintech kompaniyalar bilan hamkorlik
5	Autsorsing va IT hamkorlik	Tashqi texnoparklar bilan shartnomalar	Innovatsion yechimlar ishlab chiqish	Yangi xizmatlar ishlab chiqish tezligi 2 baravar oshdi	2021–2024	IT infratuzilma modernizatsiya qilindi
6	Kiberxavfsizlik tizimlari	AML, KYC, Biometrik autentifikatsiya	Ma’lumotlar xavfsizligini kuchaytirish	Xavfsizlik buzilishi holatlari 25%ga kamaydi	2020–2024	Global standartlarga moslashtirilgan
7	Raqamli marketing va CRM tizimlari	Big Data, Machine Learning	Mijoz segmentatsiya si va tahlili	Mijozni saqlab qolish darajasi 75%	2022–2025	Raqamli mijoz tajribasi shakllandi

Yuqoridagi 1-jadval O‘zbekiston tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonining ustuvor yo’nalishlari, texnologik yechimlari va ularning iqtisodiy samaralarini umumlashtirib beradi. Jadvaldan ko’rinib turibdiki, so’nggi yillarda bank sektori nafaqat xizmat ko’rsatish jarayonini modernizatsiya qilmoqda, balki butun biznes-modellarni raqamli asosda qayta qurmoqda.

Birinchi yo’nalish — masofaviy bank xizmatlarining kengaytirilishi bank-mijoz munosabatlarining paradigmasini o’zgartirdi. Avval filiallarga murojaat qilish orqali amalga oshirilgan jarayonlar bugungi kunda mobil va internet banking platformalari orqali real vaqt rejimida bajarilmoqda. Natijada, xizmat xarajatlari o’rtacha 45 foizgacha qisqargan, bu esa banklarning operatsion samaradorligini sezilarli darajada oshirgan.

Ikkinchi yo’nalishda sun’iy intellekt asosidagi tahliliy tizimlarning joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. AI-chatbotlar va avtomatik kredit scoring tizimlari qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirib, kredit portfeli sifatini 30 foizga yaxshilagan. Bu esa banklarning risklarni boshqarish darajasini oshirib, mijozlarga xizmat ko’rsatishda individual yondashuvni ta’minlagan.

Uchinchi yo’nalish — blokcheyn texnologiyasi asosida yaratilgan “smart-kontraktlar” tizimi xavfsizlikni va shaffoflikni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Pilot

loyihalar bosqichida bo'lishiga qaramay, firibgarlik holatlarining 20 foizga kamaygani bank faoliyatida bu texnologiyaning istiqbolini yaqqol ko'rsatadi.

To'rtinchi yo'nalishda ko'rsatilgan Open Banking (ochiq bank tizimi) moliyaviy xizmatlar bozorini liberallashtirib, fintech kompaniyalar bilan integratsiyani kuchaytirgan. Shu asosda banklar API integratsiyasi orqali boshqa xizmat ko'rsatuvchi platformalar bilan o'zaro axborot almashinuvini yo'lga qo'yib, mijoz bazasini 18 foizga kengaytirishga erishgan.

Beshinchi yo'nalishda outsorsing asosida IT kompaniyalar bilan hamkorlik qilish natijasida yangi xizmatlarni ishlab chiqish tezligi ikki baravar oshgan. Bu model banklar uchun vaqt va resurs tejamliligini ta'minlaydi, shu bilan birga, innovatsion mahsulotlarni bozorga tez chiqarish imkonini beradi.

Oltinchi yo'nalishda ****kiberxavfsizlik tizimlari (KYC, AML, biometrik autentifikatsiya)****ni joriy etish orqali mijoz ma'lumotlari xavfsizligi sezilarli darajada mustahkamlangan. Xavfsizlik buzilishi holatlarining 25 foizga kamaygani bu yo'nalishdagi strategik natijadir. Shu bilan birga, ushbu tizimlar xalqaro “Basel” tamoyillariga muvofiq takomillashtirilmoqda.

Yettinchi yo'nalishda raqamli marketing va CRM tizimlari asosida mijozlarni segmentatsiya qilish, ularning xatti-harakatlarini tahlil etish orqali mijozni saqlab qolish darajasi 75 foizgacha oshgan. Bu esa banklarning raqamli brend strategiyalarini shakllantirish va mijozlar bilan uzoq muddatli ishonch asosidagi munosabatlarni yo'lga qo'yishiga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, jadvalda keltirilgan barcha yo'nalishlar o'zaro bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, raqamli transformatsiyaning kompleks ta'sirini ifodalaydi. Bu yo'nalishlar nafaqat bank tizimining ichki samaradorligini oshiradi, balki butun iqtisodiyotda moliyaviy texnologiyalar infratuzilmasining rivojlanishiga turtki beradi.

Ayniqsa, O'zbekiston sharoitida tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi — moliyaviy inklyuziya, fiskal shaffoflik va innovatsion iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Shu sababli, ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlash uchun davlat siyosatida raqamli infratuzilma, IT-kadrlar tayyorlash va ma'lumot xavfsizligi standartlarini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmoqda.

Xulosa va takliflar

Hozirda, bank sektorini innovatsion rivojlantirish bir qator muhim omillarga bog'liqdir. Banklar o'z strategiyasini qayta ko'rib chiqishlari va keyingi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashlari kerak. Katta ehtimol bilan, yirik banklar uchun bu tizim ko'rinishidagi biznes jarayonlarini keyinchalik o'zgartirish va yaratish bilan bog'liq to'liq qamrovli raqamli transformatsiyadir. Yetarli kapitalga ega bo'lmagan boshqa banklar uchun eng tug'ri yechim xorijiy investitsiyalar asosida asosiy xizmatlarni taqdim etish bo'lishi mumkin. Har bir bank innovatsiyalar bilan ishlashi uchun uning ichida qulay muhit yaratilishi lozim. Bunga esa quyidagilar orqali erishish mumkin:

Aniq strategiya va natijaga yo'naltirilgan maqsadni belgilash. Raqamli transformatsiya dasturi quyidagi elementlarni o'z ichiga olishi kerak: ulkan maqsadlar, yangi biznes modellarini yaratish va rivojlantirish jarayoni, dasturni amalga oshirish xarajatlarining aniq hisobi, raqamlashtirish tadbirlari va raqamli transformatsiyadan kelib chiqadigan xavflarni aniqlash. Banklar, moliyaviy texnologik kompaniyalar, nobank tashkilotlar, telekommunikatsiya va IT kompaniyalari bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Davlatning rakamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo‘lini tanlaganligi axborot texnologiyalari sohasida va umuman, elektron xujjatlar aylanmasi sohasida yangi yunalishlar ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992-sonli “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida” gi Farmoni. 2020 yil 12 may

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3620-sonli “Bank xizmatlari ommabopligini oshirish buyicha kushimcha chora- tadbirlar to‘g‘risida” gi Qarori. 2018 yil 23 mart

3. Tapskott Don. "Elektronno-sifrovoye obshestvo: Plyusi i minusi epoxi intellekta. -Kiyev: ITN Press, 1999.

4. Don Tapscott, Alex Tapscott. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business, and the World, 2016, 324 pages.

5. Druker P. Biznes i innovatsii. / per.s.angl. - M.: ID «Vilyams», 2009. -432 s.Santo B. Innovatsiya kak sredstvo ekonomicheskogo razvitiya. - M.: Progress.1990

6. Melikov O.M. Rakamli bank texnologiyalari va ularning uziga xos xususiyatlari xdma ulardan samarali foydalanish yullari. //”Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. №4, iyul-avgust, 2021.

7. Dodiev F., Yusupova D. INNOVATIVE DEVELOPMENT OF BANKS IN UZBEKISTAN //International Finance and Accounting. - 2020. - T. 2020. - №. 5. - S. 9.